

BONCASZTALON A TRIANONI MAGYAR KÜLPOLITIKAI GONDOLKODÁS FŐSZEREPLŐI

Romsics Gergely: *Összeomlás és útkeresés 1917–1920. A magyar külpolitikai gondolkodás útjai*

■ Romsics Gergely történész, a HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpontjához tartozó Történettudományi Intézetének tudományos főmunkatársa, ugyanakkor az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszékének habilitált egyetemi docense. Legújabb kötete egyféle záróakkordja a Trianon 100 elnevezésű Lendület Kutatócsoport munkálatainak, melyek során az utóbbi szinte tíz évben számos monográfia, forráskiadvány, szaktanulmány és jó néhány tudományos produktum került kiadásra.¹ Míg az említett kutatócsoport tagjai a Trianon-kérdéskör különböző aspektusait vizsgálták, amelyek számos, eddig kevésbé kutatott területet hoztak felszínre, addig Romsics Gergely a korszak külpolitikai gondolkodásának összegzését vállalta magára. A szintézis elkészítésére a szerző mintegy ötéves kutatómunkát áldozott, bejárva több ország levéltárát, forráshelyét, illetve újraolvasva a korszak meghatározó, külpolitikára valamilyen szinten hatással levő aktorok memoárjait, levelezéseit, fennmaradt hagyatékát. Az eredmény, amit az olvasó a kezében tarthat, nyolc fejezetet magában foglaló, mintegy 664 oldalnyi monográfia, amely látszólag három rövid év, ugyanakkor három különböző rendszer egymást követő változásai külpolitikai aspektusainak összegzése. A külpolitikai gondolkodás történetét megvilágító

koncepció nem áll messze a szerző eddigi kutatási területétől, ugyanis eddig megjelent önálló köteteiben foglalkozott már (igaz, ennél szélesebb spektrumban) külpolitika-elmélettel,² valamint a közép-kelet-európai történetpolitikai gondolkodással és kollektív emlékezettel is.³ A jelen kötetben összefoglalt eredményeit számos szaktanulmányban mintegy „előre jelezte”. Mindazonáltal a szerző ahhoz a történelmi középgenerációhoz tartozik, amely első kézből származó tapasztalattal rendelkezik a kultúrdiplomácia területéről, ugyanis 2011-től a New York-i Magyar Kulturális Központ munkatársa volt, 2014–2017 között pedig annak igazgatója. Bár e kötet egy száz évvel korábbi diplomáciai eseményeket taglaló, az interdiszciplinaritástól sem mentes, de elsősorban történelmi munka, a szerző külgügyes tapasztalatát dicséri a többoldalú megközelítés, valamint a hagyományos források komoly hiányosságát is firtató attitűd. Ugyanis a munka műfaját tekintve valahol az eszmetörténet (intellectual history), mentalitástörténet és a hagyományos külpolitika, avagy diplomácia-történet között helyezkedik el.

Könyve tehát, ahogy az a cím is jelzi, Magyarország külpolitikájának és politikai gondolkodásának változásait vizsgálja a Monarchia összeomlásától a trianoni békekötésig. A szerző részletesen elemzi az egymást gyorsan váltó politikai rendszerek – az őszirózsás for-

radalommal hatalomra kerülő Károlyi-kormány, a Tanácsköztársaság, majd a Horthy-rendszer – külpolitikáját, és azokat a kényszereket, amelyek befolyásolták az adott korszak vezetőinek döntéseit. A szerkezetileg nyolc fő részre tagolt kötet egy személyesebb hangú köszönetnyilvánítással indít, és egy ekkora monográfiához minden biznnyal illő személynévmutatóval zárul a felhasznált témérdek forrásanyag felsorolását követően. Az első fejezet a bevezetés, amely Magyarország geopolitikai helyzetének változásait és a Monarchia utolsó éveiben kialakuló külpolitikai gondolkodási mintákat mutatja be. A második rész a Monarchia utolsó időszakának külpolitikáját és az osztrák–magyar birodalmi elképzeléseket elemzi, különös figyelmet fordítva annak bemutatására, hogy a központi hatalmak és a szövetségesek hogyan próbálták fenntartani a birodalom egységét a háborús évek alatt. A harmadik fejezet a magyar függetlenség először demokratikus, majd kommunista keretek között történő formálását vizsgálja, külön kiemelve a Károlyi-kormány és a Tanácsköztársaság külpolitikai koncepcióit. A negyedik fejezet a Tanácsköztársaság külpolitikai stratégiájával foglalkozik, különösen a Vörös Hadsereg szerepére és az antanttal folytatott diplomáciai kapcsolatokra koncentrálva. A fejezet kitér arra is, hogy a forradalmi kormány hogyan próbálta felvenni a kapcsolatot a Szovjetunióval, és milyen akadályok merültek fel ennek során. Az ötödik fejezet az ellenforradalmi mozgalmak, a Nemzeti Hadsereg és a Horthy-korszak kezdeti diplomáciai törekvései kapcsán vizsgálja a magyar külpolitika útkeresését, különös tekintettel a brit és francia hatalmakhoz való közeledési kísérletekre. A hatodik fejezet az 1919–2020 közötti időszak legfontosabb nemzetközi kapcsolati irányvonalait elemzi, beleértve a brit, francia és lengyel orientációt, valamint azokat a külpolitikai kísérleteket, amelyek a revízió vagy az együttműködés lehetőségét keresték a régió többi államával. A hetedik fejezet a könyv fő

vetkeztetéseit foglalja össze, kiemelve a politikai rendszerek változása ellenére fennmaradó külpolitikai gondolkodási mintákat, illetve azt, hogy milyen hosszú távú hatásokkal bírtak ezek a döntések a két világháború közötti időszakban.

A korszak legfontosabb politikai szereplői közül kiemelkednek azok a vezetők, akik meghatározták a magyar külpolitikai stratégiát. Károlyi Mihály a demokratikus Magyarország pacifista külpolitikájának fő képviselője volt, aki bízott a nemzetközi jog által meghatározott, jóindulatú megoldásokban, ám politikája nem volt képes megakadályozni az ország katonai és diplomáciai elszigetelődését. Kun Béla a Tanácsköztársaság vezetőjeként a Szovjetunióval való kapcsolatokra és a bolsevik exportra építette stratégiáját, amelynek célja a forradalmi eszme elterjesztése volt, amely végső soron további konfliktusokat szült mind az antanttal, mind a szomszédos államokkal. Horthy Miklós a Nemzeti Hadsereg vezetőjeként, majd Magyarország kormányzójaként a revizionizmus és a pragmatikus diplomácia egyensúlyát kereste, és jelentős erőfeszítéseket tett az ország nemzetközi elszigeteltségének enyhítésére.

Rajtuk kívül jelentős szerepet játszottak a külpolitikai orientációkat befolyásoló politikai és katonai vezetők. Bethlen István és Teleki Pál a Horthy-korszak külpolitikai stratégiájának fő alakítói voltak, akik a reálpolitikát előnyben részesítve próbálták Magyarország nemzetközi helyzetét stabilizálni. Apponyi Albert, aki a trianoni béketárgyalásokon Magyarország érdekeit képviselte, fontos szereplője volt a magyar diplomáciának, de tárgyalási pozíciói jelentősen korlátozottak voltak. A nemzetközi szintén meghatározó szerepet játszó személyiségek közé tartozott Georges Clemenceau, az antant politikáját alakító francia miniszterelnök, Woodrow Wilson amerikai elnök, aki a nemzeti önrendelkezés elvét hirdette, de végül nem tudta megakadályozni Magyarország jelentős területi

veszteségeit, valamint David Lloyd George brit miniszterelnök, aki a béketárgyalások során mérsékelt álláspontot képviselt, különösen a magyarországi határok tekintetében.

A kötet egyik legfontosabb következtetése, hogy bár a politikai rezsimek gyorsan változtak, a magyar külpolitikai gondolkodásban egy sor állandó elem figyelhető meg. Az egymást követő kormányok által hozott döntéseket nem pusztán ideológiai szempontok, hanem a nemzetközi rendszer kényszerei is formálták. Az ország geopolitikai helyzete, a győztes hatalmak elvárásai és a szomszédos államokkal való konfliktusok mind meghatározták a magyar külpolitika mozgásterét. Romsics Gergely műve tehát egy alapos diplomáciatörténeti és politikai gondolkodástörténeti elemzés, amely segít megérteni az első világháborút követő magyar politikai és külpolitikai dilemmákat, valamint a trianoni békekötés előzményeit és következményeit. A könyv részleteiben is bemutatja, hogy a magyar politikai elit hogyan próbálta kezelni az új geopolitikai realitásokat, és milyen hosszú távú hatásai voltak ezeknek a döntéseknek Magyarország külpolitikai stratégiájára a két világháború közötti időszakban.

A munka elsősorban a magyarországi külpolitikai események összességé-

sét tárgyalja, ugyanakkor az erdélyi vagy Erdély iránt érdeklődő olvasóknak is számos csemegét tartalmaz, ahogyan a szerző az Erdélyi Szövetség koncepcióját vagy akár egyes kolozsvári egyetemi tanárok, illetve más külpolitikai elképzeléssel rendelkező értelmiségiek gondolatait is megjeleníti a kötetben. Ugyanakkor, mintegy újdonságként – ami talán inkább az angolszász történetírásra jellemző vonás – a szerző egy képzeletbeli „boncaszalon” fedi fel előttünk Burián István, Leopold von Berchtold, Ottokar Czernin, ifj. Andrássy Gyula közös külügyminiszterek vagy a belső borítólapon is szereplő Tisza István, Károlyi Mihály és Teleki Pál kormányfők a külpolitikai döntéseit megalapozó megvalósító gondolatmeneteit. Bár nem könnyed olvasmány, különösen a témában nem jártas olvasók számára, a szerző gördülékeny, magával ragadó stílusa, illetve az idegen szavak magyarozásával együtt egy izgalmas, ugyanakkor a téma szempontjából rendkívül fontos élményt nyújthat. A szerző a kötet keletkezéstörténetét egy „elhibázott gondolatból” származó szintén „elhibázott kutatási terv” megvalósításának tulajdonítja, mindazonáltal, örömmel biztatom hasonló „hibák” elkövetésére a továbbiakban is.

Fodor János

■ JEGYZETEK

1. Néhány példa ezekből a kötetekből: Révész Tamás: *Nem akartak katonát látni? – A magyar állam és hadserege 1918–1919-ben*. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Bp., 2019; Ablonczy Balázs (szerk.): *Úton – Menekülés, mobilitás, integráció Közép-Európában és Magyarországon az első világháború után*. Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Bp., 2020; Rigó Máté: *Háború, profit, Trianon. Hogyan vészelte át a polgárság az első világháborút?* Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Bp., 2022.
2. Romsics Gergely: *A lehetetlen művészete: diplomácia, erőegyensúly és vetélkedés a klasszikus realizmus elméletében*. Osiris Kiadó, Bp., 2009.
3. Romsics Gergely: *Nép, nemzet, birodalom: a Habsburg Birodalom emlékezete a német, osztrák és magyar történetpolitikai gondolkodásban, 1918–1941*. Új Mandátum Könyvkiadó, Bp., 2010.